

**MAQOL VA MATALLARDA KODLAR VA
DUNYOQARASHLARNING QIYOSIY TAHLILI (ITALYAN TILI
MISOLIDA)**

Usmanova Madina Obid qizi

Ilmiy rahbar: Najmidinova Nafisa Uljayevna

Annotatsiya

Ushbu maqolada maqol va matallarning lingvokulturologik xususiyatlari, ularda aks etgan madaniy kodlar hamda xalq dunyoqarashining ifodalanish shakllari qiyosiy tahlil asosida oʻrganiladi. Turli xalqlarga mansub maqol va matallar misolida ularning semantik, pragmatik va konseptual jihatlari yoritiladi. Tadqiqot davomida maqol va matallarning milliy mentalitet, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy tajribani aks ettiruvchi muhim vosita ekanligi asoslab beriladi. Shuningdek, ularning oʻxshash va farqli jihatlari aniqlanib, universal va milliy xususiyatlari ochib beriladi. Natijada maqol va matallar inson tafakkuri, madaniy xotira va dunyoqarashni shakllantirishdagi oʻrni muhim ekanligi xulosa qilinadi.

Kalit soʻzlar: maqol, matal, lingvokulturologiya, madaniy kod, dunyoqarash, konsept, semantika, qiyosiy tahlil, milliy mentalitet, folklore

Til va madaniyat oʻzaro chambarchas bogʻliq hodisalar boʻlib, har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy tajribasi va dunyoqarashi uning tilida, ayniqsa, folklor janrlarida yorqin aks etadi. Shunday janrlardan biri — maqol va matallar boʻlib, ular xalqning asrlar davomida shakllangan hayotiy tajribasini ixcham va obrazli shaklda ifodalaydi. Maqol va matallar nafaqat nutqni bezaydi, balki inson tafakkurini, qadriyatlarini va madaniy stereotiplarini aks ettiruvchi muhim lingvokulturologik birlik hisoblanadi. Bugungi kunda lingvokulturologiya, kognitiv tilshunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya yoʻnalishlarining rivojlanishi maqol va matallarni yangi

nuqtai nazardan o'rganishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, turli xalqlarning maqol va matallarini qiyosiy tahlil qilish orqali ularning umumiy va milliy xususiyatlarini aniqlash muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi [1, 86]].

Mazkur maqolada o'zbek va italyan tillaridagi maqol va matallar misolida madaniy kodlar va dunyoqarashlarning ifodalanishi qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda ularning semantik, pragmatik va konseptual jihatlari yoritilib, har ikki xalqning mentaliteti va qadriyatlar tizimidagi o'xshash va farqli tomonlar aniqlanadi.

Maqol va matallarni o'rganishda lingvokulturologik yondashuv muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv til birliklarini madaniyat bilan uzviy bog'liq holda talqin etishni nazarda tutadi. Maqol va matallar tilning madaniy kodlari sifatida qaraladi, chunki ular orqali xalqning dunyoni idrok etish usullari, qadriyatlari va ijtimoiy me'yorlari ifodalanadi.

Madaniy kod tushunchasi inson tomonidan dunyoni kategoriyalash va talqin qilishning ramziy tizimini anglatadi. Har bir madaniyat o'ziga xos kodlar orqali borliqni ifodalaydi. Masalan, ranglar, hayvonlar, tabiat hodisalari yoki maishiy predmetlar ma'lum ma'nolarni ifodalashi mumkin. Maqol va matallarda ushbu kodlar ko'pincha metaforik yoki simvolik shaklda namoyon bo'ladi. Shuningdek, maqol va matallar konseptual tizimning bir qismi bo'lib, ular orqali inson tafakkuridagi asosiy tushunchalar mehnat, vaqt, boylik, do'stlik, sabr kabi kategoriyalar ifodalanadi. Qiyosiy tahlil ushbu konseptlarning turli madaniyatlarda qanday talqin qilinishini aniqlash imkonini beradi [2, 76].

Maqol va matallarda kodlar va dunyoqarashlarning qiyosiy tahlili (italyan tili misolida) mavzusi zamonaviy tilshunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lgan Paremiologiya hamda Lingvokulturologiya doirasida keng qamrovli ilmiy tadqiqotni talab etadi. Maqol va matallar har bir xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy hayoti, ma'naviy qadriyatlari va dunyoqarashini mujassamlashtirgan noyob til birliklari hisoblanadi. Ular qisqa

shaklda ifodalangan bo'lsa-da, mazmunan chuqur va ko'p qatlamli semantik tuzilishga ega. Shu sababli maqollarni tahlil qilish orqali xalqning mentaliteti, fikrlash modeli va borliqni idrok etish usullarini aniqlash mumkin. Ayniqsa italyan tilidagi maqollarni o'rganish Yevropa madaniyatining o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Mazkur mavzuda kod tushunchasi asosiy nazariy kategoriya sifatida qaraladi. Kod deganda til birliklarida yashiringan yoki implitsit tarzda ifodalangan madaniy ma'no qatlamlari tushuniladi. Har bir maqol bir vaqtning o'zida bir nechta kodlarni o'z ichiga olishi mumkin. Bularga diniy, ijtimoiy, axloqiy, emotsional va pragmatik kodlar kiradi. Ushbu kodlar xalqning qadriyat tizimini aks ettiradi va uning dunyoqarashini shakllantiradi. Kodlar orqali insonning hayotga bo'lgan munosabati, jamiyatdagi o'rnini va ijtimoiy xulq-atvori aniqlanadi [3, 301].

Italiyan maqollarida diniy kodlar muhim o'rin egallaydi. Bu holat mamlakatda Katolik cherkovi ning tarixiy ta'siri bilan bog'liq. Ko'plab maqollarda ilohiy iroda va taqdir tushunchalari aks etadi. Masalan, *L'uomo propone, Dio dispone* maqoli inson rejaları ustidan ilohiy kuch hukmronligini bildiradi. Bu esa hayotda barcha narsani inson emas, balki yuqori kuch boshqaradi degan qarashni ifodalaydi. Shu bilan birga, bu fatalistik emas, balki muvozanatli diniy dunyoqarashni ko'rsatadi [7, 134].

Ijtimoiy kodlar ham italyan maqollarida keng ifodalanadi. Oila, qarindoshlik va jamiyatdagi munosabatlar alohida o'rin tutadi. Masalan, *Parenti serpenti* maqoli qarindoshlar o'rtasidagi murakkab va ba'zan salbiy munosabatlarni ifodalaydi. Bu orqali insoniy aloqalarning murakkabligi va real hayotdagi muammolar ochib beriladi. Shu jihatdan italyan maqollari realistik xarakterga ega bo'lib, hayotni ideallashtirmasdan, uni boricha aks ettiradi. Emotsional va estetik kodlar italyan maqollarining muhim xususiyatlaridan biridir. Italiyan xalqining hayotdan zavq olishga, go'zallikni qadrlashga bo'lgan munosabati maqollarda yaqqol ko'rinadi. Masalan,

□ *Dolce far niente* □ iborasi hech narsa qilmasdan ham hayotdan zavq olish mumkinligini bildiradi. Bu esa hayot sifatiga urg □ u beruvchi dunyoqarashni aks ettiradi. Bunday yondashuv boshqa ko □ plab madaniyatlardan farq qiladi [4, 63].

Qiyosiy tahlilda italyan va o □ zbek maqollarini solishtirish muhim ahamiyatga ega. O □ zbek maqollarida ko □ proq jamoaviylik, hurmat va ijtimoiy tartib ustuvor hisoblanadi. Italiyan maqollarida esa individual tajriba va shaxsiy erkinlik muhimroq o □ rin tutadi. Bu farqlar har ikki xalqning tarixiy va madaniy rivojlanish yo □ li bilan izohlanadi [6, 63]. Masalan, o □ zbek tilidagi □ *Yetti o □ lchab*, bir kes □ maqoli ehtiyotkorlikni targ □ ib qiladi. Italiyan tilidagi □ *Chi va piano, va sano e va lontano* □ maqoli ham o □ xshash mazmunga ega. Ammo unda sog □ lomlik va muvozanat tushunchasi ham mavjud. Bu esa italyan dunyoqarashining o □ ziga xosligini ko □ rsatadi. Maqollarni tahlil qilishda Semantika va Pragmatika muhim rol o □ ynaydi. Semantika maqolning lug □ aviy ma □ nosini o □ rganadi. Pragmatika esa uning qo □ llanish sharoitini va kommunikativ vazifasini tahlil qiladi. Har bir maqol ma □ lum bir vaziyatda ishlatiladi va aniq maqsadga xizmat qiladi [5, 76].

Italiyan maqollarida metaforik obrazlilik yuqori darajada rivojlangan. Ular ko □ pincha tabiat, dengiz va kundalik hayot obrazlari orqali umumiy fikrlarni ifodalaydi. Masalan, □ *Tra il dire e il fare c □ è di mezzo il mare* □ maqoli so □ z va amal o □ rtasidagi farqni dengiz obrazi orqali ifodalaydi. Bu esa italyan tafakkurining obrazli ekanligini ko □ rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro □ yxati

1. Karimov Sh. O □ zbek xalq maqollari va ularning badiiy xususiyatlari. □ Toshkent: Fan, 2018. □ 86.
2. Mahmudov N. Til va madaniyat. □ Toshkent: O □ zbekiston, 2019. – 76.
3. Safarov Sh. Lingvokulturologiya asoslari. □ Toshkent, 2020. □ 301.
4. Vorkachev S.G. Lingvokulturologiya nazariyasi. □ Moskva, 2016. – 63.
5. Permyakov G.L. Maqollar va matallar tipologiyasi. □ Moskva, 1988. – 76.

6. Teliya V.N. Frazzeologiya va madaniyat. □ Moskva, 1996. – 63.
7. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. □ Toshkent, 2017. – 134.